

Varför är det så svårt att läsa och skriva när man inte kan tala?

Annika Dahlgren Sandberg

Institutionen för kliniska vetenskaper, avd för logopedi, foniatri och audiologi, Lunds universitet och

Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

annika@huh.se

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Vad ska jag prata om?

- Betydelsen av läserfarenheter: sociala och psykologiska delar i läsandet och skrivandet
- Vad vi vet så långt om den tekniska sidan av läsning och skrivning
- Vad vi inte vet
- Behovet av valida och reliabla bedömningsinstrument
- Vad är viktigt att tänka på

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Varför är det viktigt att kunna läsa?

- Delta i samhället på alla nivåer
- Utbildning
- Arbetsmöjligheter
- Utnyttja ny teknologi
- Få tillgång till fritids- och nöjesaktiviteter

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

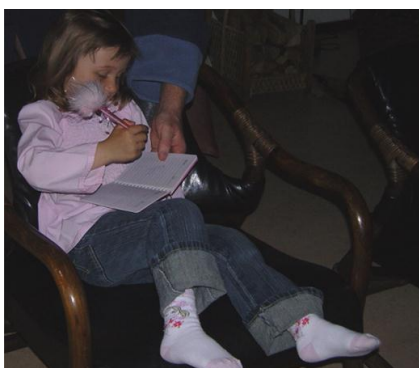
Vad ger en läsoplevelse

- Skapar en kravlös atmosfär och en känsla av närhet
- Hjälper till att utveckla gemensam uppmärksamhet
- Stimulerar ordförrådet
- Introducerar avancerad syntax
- Introducerar grammatik och berättandets konst
- Stimulerar fantasin

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Faktorer i hemmiljön

- Tillgång till tryckt material
- Bli utsatt för skrift
- Vuxna som modeller
- Vuxnas attityder till läsning
- Förväntningar
- Kvantitet och kvalitet i läsningen

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Simple view of reading

Tvåkomponenter: avkodning, "läsa ihop" och språklig förståelse (läsförståelse och förståelse av talat språk) Gough och Tunmer, 1986; Hoover och Gough, 1990

Konstruktion av innebörd i en text beroende av:

- Fonologisk medvetenhet
- Förmåga att avkoda tryckt ord till språklig enhet; läsa ihop till något begripligt
- Ordförråd
- Integration av ord till text
- Omvärldskunskap

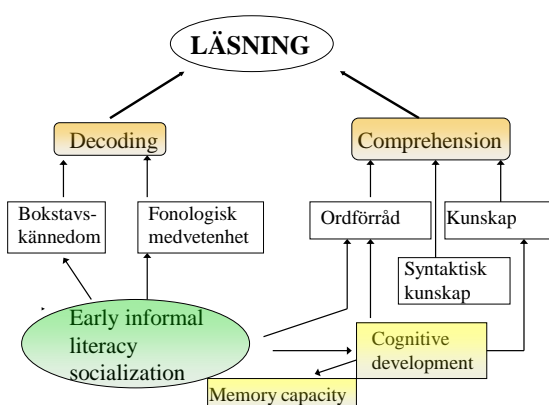
2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

- Fonologisk medvetenhet: Förmågan att upptäcka ljudstrukturen i språket, identifiera ljudkomponenterna
- Central koherens: Förmågan att koncentrera sig på att försöka fånga mening och forma gestalter vid informationsprocessande som läsning t ex

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Bakgrund

- Läs- och skrivproblem hos barn med grav cpskada och föga eller inget funktionellt tal är väl kända idag
- Vanligtvis finns det ett gap mellan deras läs- och skrivförmåga och övriga intellektuella förmågor

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Möjliga svårigheter

- Språklig förmåga, expressiv och receptiv
- Fonologisk medvetenhet
- Minne
- Motorisk förmåga
- Bristande artikulatorisk förmåga
- Miljöfaktorer, omvärldskunskap, erfarenheter
- Hjärnskadad
- Begåvningsnivå

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Syften

- Att studera läs- och skrivutveckling hos barn med grav tal- och cpskada
- Att sätta barnens läs- och skrivförmågor i relation till kognitiva och språkliga variabler
- Att analysera stavfel för att försöka identifiera de strategier barnen använde vid stavning

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Barnen

- Anartri eller svår dysartri
- Ingen eller litet självständig förflyttningsförmåga
- Svårigheter med huvudkontroll
- Finmotoriska problem, t ex att hålla, peka och vända blad
- Bliss som sitt primära kommunikationssätt
- eller annan AKK

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Material

- Läsning
 - Avkodning
 - Förståelse
- Stavning
 - Av muntligt presenterade ord
 - Av muntligt presenterade nonord
 - Av ord presenterade i bildform
- Språklig förmåga
- Fonologisk medvetenhet
- Arbets-/korttidsminne
- Begåvning

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Huvudresultat

- Barnen som använde AKK visade god fonologisk förmåga
- MEN hade stora svårigheter att läsa och stava
- Läsning var svårare än stavning
- Visuellt presenterat material var extremt svårt

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

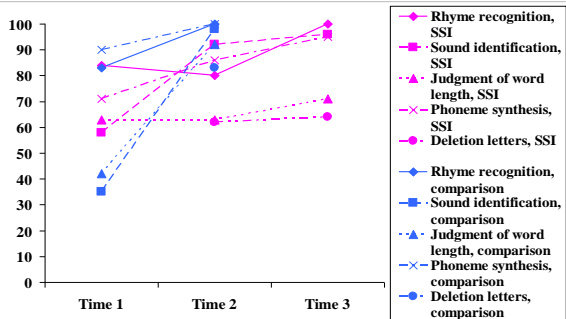
Fonologisk medvetenhet

- Igenkänning av rim, muntligt presenterade ord och ej
- Fonemsyntes
- Ljudidentifikation
- Bedömning av ordlängd
- Deletion

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

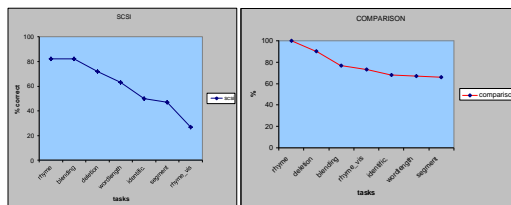
Fonologisk medvetenhet

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Fonologisk medvetenhet

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

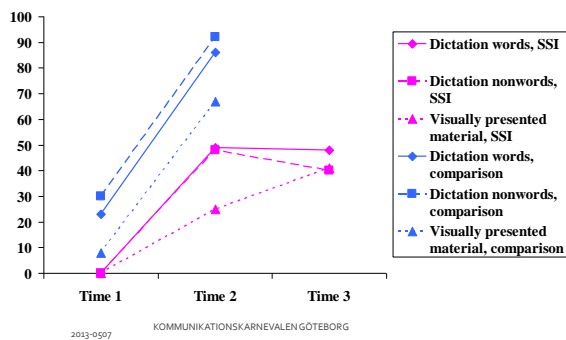
Stavningsuppgifter

- Diktamen av ord
- Diktamen av nonsensord
- Stavning av ord representerade av bilder på fotografier

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Stavning, % korrekt

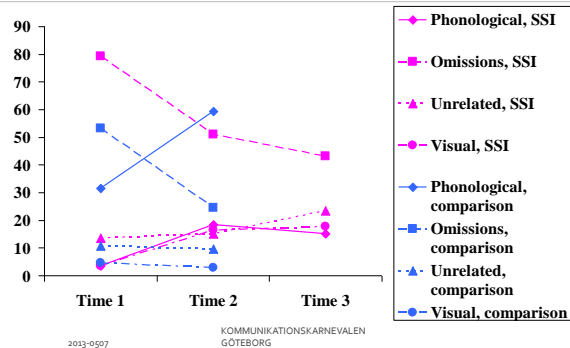
Typ av fel

- Uteslutningar
- Orelaterade
- Fonologiska – homofona, tonande/tonlösa
- Visuella, m/n, d/b, a/å

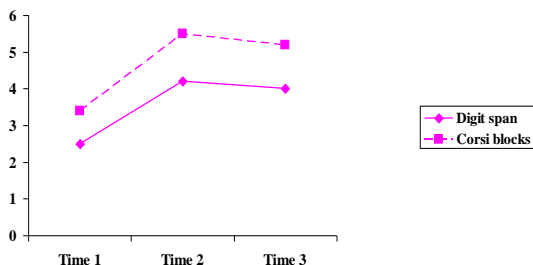
2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Typ av fel

Minne, auditivt

2013-0507 KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Inga skillnader mellan läsare och ickeläsare i

- Kronologisk ålder
- IQ
- Diagnos
- Talskada
- Antal år med Bliss

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Men skillnader i

- Visuellt och auditivt minne
- Verbal förståelse
- Mängd lästräning
- Antal Bliss symboler som används av barnet
- Användning av talsyntes i läs- och skrivträning

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Syften i tvärspråkliga studien

Martine Smith, Trinity college, Dublin, Maria Larsson, Annika D Sandberg, Göteborgs universitet

Olika uppgifter i internationella studier gör jämförelser svåra, därför ville vi:

- Beskriva och jämföra läs- och stavningsförmåga hos barn med språk med olika ortografiskt djup, engelsk- och svensk"språkiga" barn med SSPI
- och se om relationen mellan läs- och skrivförmåga och kognitiva förmågor ser lika ut på båda språken
- I händelse av skillnader, se om de kunde relateras till den språkliga strukturen

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Beskrivning av båda grupperna

	Irländska			Svenska			P-värde
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Range</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Range</i>	
<i>Språklig ålder</i>	7:0	1.53	4:4 – 9:11	7:4	2.67	3:8 – 12:11	.78
<i>Kronologisk ålder</i>	9:6	2.37	5:5 – 13:0	8:6	2.35	5:2 – 12:8	.31
<i>Mental ålder</i>	7:3	2.19	5:5 -12:6	5:10	2.14	3:0 – 9:6	.15

2013-0507 KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Resultat rim, fonologisk medvetenhet, läsning och stavning

uppgifter	irländska		svenska		<i>U-value</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
<i>Rim</i>	58.00	37.45	50.00	37.98	101.50
<i>Fonologisk medvetenhet</i>	65.27	20.87	50.81	26.26	69.50
<i>Läsning</i>	47.17	28.99	22.63	39.02	46.50**
<i>Stavning</i>	44.47	33.22	29.07	39.22	73.00

2013-0507 KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Resultat av klusteranalys utifrån läsresultat

	Cluster 1, icke-läsare (<i>n</i> = 10)		Cluster 2, avkodare (<i>n</i> = 9)		Cluster 3, goda läsare (<i>n</i> = 9)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Lexical decision %	7.50	16.20	16.04	22.77	85.80	13.92
Läsning av nonord	.00	.00	71.29	11.87	94.44	8.33
ortkodjor%	.00	.00	3.70	6.11	81.85	23.69
avkodning%	.00	.00	35.18	30.56	94.45	8.33
sammanhängande text	.00	.00	6.35	12.60	77.89	24.83

2013-0507 KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Skillnader mellan de olika läsgrupperna

	Kronologisk ålder		Mental ålder		IQ		Språklig ålder		Skolår	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Icke-läsare, <i>n</i> = 10	8.48	1.46	5.65	1.92	66.2	21.87	6.71	1.89	1.80	1.14
Avkodare, <i>n</i> = 10	8.72	2.63	7.08	1.90	91.4	46.36	7.06	1.42	4.00	2.83
Goda läsare, <i>n</i> = 8	11.47	1.06	7.78	2.35	68.5	23.26	8.55	2.71	6.13	.99
<i>p</i> -value	.005		.097		.207		.154		<.001	

2013-0507 KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Sammanfattning av resultaten

- Trots god fonologisk och verbal förmåga, och, vid tillfälle 1, god intellektuell kapacitet har barnen stora svårigheter att läsa och stava
- Det sker viss förbättring under de tre första skolåren
- Under nästa treårsperiod stannar denna utveckling av
 - Barnen tycks inte kunna använda sina fonologiska förmågor när de läser och stavar
 - Är det en genuin nedgång eller ett resultat av bristande erfarenheter, som blir tydligare med åren?

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

...forts

- Irländska barn något bättre vad gällde läsning och stavning
- Irländska barn problem med nonord
- Svenska barn problem med muntligt presenterat material
- Läsförmågan beroende av skolår och ålder
- Läsarna hade bättre fonologisk förmåga, svenska barn svårt använda sin förmåga och bättre minne
- Men också stora individuella skillnader
- Visar behovet av individuellt anpassade bedömningar och interventioner

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Slutsatser

- Avsaknad av talförmåga hindrar inte perception och analys av ljudstrukturen i talat språk men det skapar problem vid läs- och skrivinlärning
- Påverkar den fonologiska kodningen i korttidsminnet negativt vilket hindrar subvokal upprepning och skapandet av fonologiska representationer i arbetsminnet som är tillräckligt stabila för att medge kodning av fonem till grafem och vice versa
- Fonologisk medvetenhet har inte samma prediktiva styrka som hos talande barn

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Vad måste vi fortfarande studera?

- Betydelsen av fonologisk förmåga
- Arbetsminnets roll
- Vilka strategier används
- Tal-syntesens betydelse

Vi behöver

- Evidensbaserade interventioner
- Bedömningsinstrument
 - Datoriserade versioner

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Att tänka på

- Öka barnets erfarenheter
- Ge barnet språkliga uttrycksmöjligheter tidigt
 - Tillgång till kommunikationshjälpmedel
- Gör barnet uppmärksam på språket och språkljuden
- Gör övningar i lek för att träna fonologisk medvetenhet
- Öka ordförrådet
- Ge barnet möjlighet att delta språkligt när man läser för barnet genom att använda barnets AKK
- Använd talsyntes
- Se till att det är skojigt

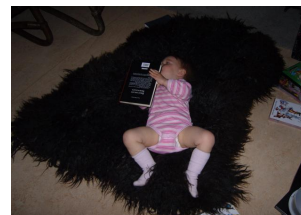
2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

2013-0507

KOMMUNIKATIONSKARNEVALEN GÖTEBORG

Tack för
uppmärksamheten